

Hanna Hyvönen Porsaan jäljillä

Roger Connah, *The Piglet Years. The Lost Militancy in Finnish Architecture*. Datutop 28. Tampere University of Technology, 2007.

Huhtikuussa 1969 Suomen arkkitehtiliiton kevätkokouksen avauspuheenvuoro häiriintyi, kun osallistujien joukossa laskettiin irti porsas, kyljissään ammattiliiton akronyymi ”SAFA”. Roger Connahin teoksen nimi viittaa tähän opiskelijoiden instituutiokriittiseen tempaukseen, josta hänen mukaansa sai alkunsa lyhyeksi jäänyt vallankumouksellisten vaatimusten ja lupauksen kausi suomalaisessa arkkitehtuurissa. Kirjan perusväite on, että arkkitehtiotiskelijoiden vuosien 1969–1973 radikaali liikehdintä kangistui dogmaattiseksi ja itsetyytyväiseksi vaihtoehdottomuudeksi, jossa ammattikunta elää ja rakentaa vielä 2000-luvullakin.

Connahin mukaan radikaali-

vasemmistolaisuus jätti unohdetut mutta tuntuvat jäljet suomalaiseen arkkitehtuuriin. Vallankumoukselliset tempaukset tarjosivat opportunistisimmille osallistujille tilaisuuden uuden kyseenalaistamattoman arkkitehtuurikulttuurin alustamiseen. Kapinamielisten keskuudesta valikoitui pieni joukko, joka sai muutamassa vuodessa hallintaansa arkkitehtuurin kritiikin, opetuksen sekä kotimaisen ja kansainvälisen promootion: Rakkennustaiteen museo, *Arkkitehti*-lehti, SAFA ja Otaniemen ”johtava” arkkitehtikoulu olivat pian samamielisten nuorten arkkitehtien käsissä.

Mies van der Rohen tuotannosta ja venäläisestä 1920-luvun *avant-*

garde-arkkitehtuurista ammentava konstruktivismi vakiintui Suomessa ainoaksi poliittisesti ja esteettisesti korrekiksi tyyliksi. Radikaali liikehdintä kääntyi siis itseään vastaan ja johti pienen piirin vallan pönkitymiseen, mikä taas on merkinnyt kriittisen keskustelun ja konstruktivistisesta ortodoksiasta poikkeavan suunnittelun katoa vuosikymmenien ajan.

Connah tulkitsee pari vuotta sitten valmistunutta Kampin kaupakeskusta takinkäännön maa-merkkinä: Maamme johtavat arkkitehdit, jotka aikanaan julistivat rakentavansa ”vain kapitalismin rautioille”, ovat hänen mukaansa Kampissa saaneet aikaan ääriesimerkin

kaupallisesti määräytyneestä tukahduttavasta kaupunkitilasta, todellisen ”kapitalismin raunion”. Ja tätä ”rauniota” elähdyttävät ”dekoratiiviset”, ”nostalgiset”, ”romanttiset”, vuosikymmeniä kierrätetyt uuskonstruktivistiset aiheumat; Connah käyttää harkitun provosoivasti sanastoa, jolla radikaalit aikanaan torjuivat Reima Pietilän ja Alvar Aallon arkkitehtuurin.

Punakynä pontimena

The Piglet Years on pessimismissään virkistävä kannanotto suomalaisen arkkitehtuuriin ja arkkitehtien itsekkyyteen. Kuten Connah osoittaa, arkkitehtien puhe työstään tahtoo maassamme typistyä kunnia-kailla perinteillä ratsastukseksi ja ammattikunnan jalojen motiivien todisteluksi. Aallon kansainvälisesti tunnustettu arkkitehtuuri oli aikanaan konstruktivistien hyökkäyksen keskeinen kohde, mutta sittemmin kapinalliset ovat tottuneet esiintymään Aallon ”humanismin” perillisinä.

Pontimena kärkevään teokseensa Connah mainitsee pari vuotta sitten englantilaiselta kustantajalta ilmestyneen, suomalaista arkkiteh-

tuuria käsittelevän historiategoksensa (*Finland: Modern Architectures in History*. Reaktion Books, London 2005) toimitusprosessin: Käsikirjoituksesta poistettiin vähitellen viittaukset ammattiväen dogmaattisuuteen ja vaikenemalla tapahtuvaan vallankäyttöön. Perusteena oli, ettei moinen kiinnostusta kansainvälistä lukijakuntaa. Connahin mukaan kyseessä on kuitenkin suomalaista arkkitehtuuria vuosikymmenet leimannut ja latistanut dynamiikka. *The Piglet Years* kehkeytyi tämän karsitun materiaalin pohjalta. Connah kuvaakin hankettaan avaukseksi kirjoittamatta jääneeseen historiaan.

Connahin kunnianhimoisena tavoitteena on hahmotella toteutumatta jääneen suomalaisen arkkitehtuurin historiaa, kadotettuja ajattelun ja suunnittelun mahdollisuuksia. Mutta kuinka todentaa monimuotoisemman arkkitehtuurin hukatut mahdollisuudet? Monin paikoin vaihtoehdottomuuden todistelu lähenee salaliittoteoriaa, ja uhkana on kehämäisyys: Connah väittää instituutioita hallinneiden valikoineen historiaa mieleisekseen sekä ehdollistaneen opiskelijoiden ilmaisua. Arkkitehtuurin yksitotisuus

ja kriittisen keskustelun puute vahvistaisi siis sensuurioloetuksia. Mutta eikö kriittinen kieli ole voinut kangistua sensuroimattakin?

Kirja sisältää laajan arkkitehti Tapani Launin haastattelun. Launis oli yksi porsastempauksen järjestäneistä opiskelijoista, ja hänen aikalaisnäkökulmastaan hahmotetaan vallankumouksen näyttämöitä ja henkilögalleriaa. Launis tekee jakoa vilpittömiin vallankumouksellisiin ja laskelmoiviin oman edun tavoittelijoihin; hän saa vahvistaa salaliittohuhuja ja nimetä konnia.

Connahin argumentaatio kaipaasi kuitenkin enemmän aihetodisteita, esimerkiksi kuvauksia julkaisematta jääneistä puheenvuoroista ja suunnitelmista. Pietilää sekä Timo ja Tuomo Suomalaista tutkineen Connahin uskoi kyllä tällaiseen todisteluun kykenevän. Samalla torjunnan mekanismit valottuisivat täsmällisemmin. Kun Connah toisaalta asettaa suomalaisen arkkitehtuurin dogmaattisuuden suomettumisen yhteiskunnalliseen taustaan, herää kysymys tšekäläisen ja kansainvälisen arkkitehtuurikritiikin eroista: millaisille meillä vaietuille aiheille on muualla suotu palstatilaa?

The Piglet Years kapinoi muoton-
sakin puolesta konstruktivistisia suo-
ralinjaisuuden, karsitun ilmaisun ja
rakenteen helpon hahmotettavuuden
ihanteita vastaan. Kirja käsittää paitsi
haastattelun myös esseeksi, pamfle-
tiksi ja konferenssisitelmäksi ni-
metyt luvut. Paikoin vuolas teksti
tuntuu vieneen kirjoittajaansa, ja
lukijakin tempautuu pyörteisiin. Yl-
lykkeiksi kelpaavat yhtä hyvin arkkitehtikunnan vaalimat anekdootit tai hiljaisen nurinan aiheet kuin kansainvälisen arkkitehtuurikeskustelun viimeisimmät teemat. Connah palaa yhä uudelleen keskeisiin väitteisiinsä tyylilajista toiseen siirtyen.

Vaikka kirjoitus vain alustaa ja tunnustelee erilaisia kriittisiä strategioita, toisteisuus ja syrjähtely syövät sanotun painoa. Jyrkät perustelemattomat väitteet sysätään lukijalle jo alussa, mutta kritiikki saa lihaa luidensa ympärille vasta vähitellen ja melko ennakoimattomasti. Esimerkiksi Kampin kaupunkitila todetaan historiallisen epäonnistuneeksi moneen kertaan ennen kuin arkkitehtuurin ongelmakohtiin paneudutaan yksityiskohtaisemmin. Connah tuntuu kiirehtivän kärsimättömästi sinne tänne kriittistä tyhjiötä täyttämään.

Meemien valtapeliä

Nikos A. Salingaros ja Terry M. Mikiten ovat viime vuosina soveltaneet Richard Dawkinsin meemiteoriaa modernistisen arkkitehtuurin kritiikissään. Connah seurailee teoksensa esseemuotoisessa luvussa heidän argumentaatiotaan ja päättyy selittämään konstruktivististen aiheiden jatkuvaa kierrätystä suomalaisessa arkkitehtuurissa memeettisillä mekanismeilla. Hänen mukaansa yksinkertaisen suorakulmaisen rakennusmassoittelun suosio perustuu nopeaan tunnistettavuuteen ja helppoon toistettavuuteen: konstruktivistien suosimat muodot iskostuvat visuaalisina meeminä arkkitehtien mieliin ja monistavat itseään yhä uusissa suunnitelmissa.

Meemiteorian myötä Connahin

teokseen syntyy ristivetoa: yhtäällä arkkitehtuurin alennustilasta vaaditaan vastuuseen alan instituutioita hallitsevaa ja ilmaisua sensuroivaa sisäpiiriä; toisaalla esitetään, että saammekin syyttää persoonattomasti itseään uusintavia meemejä. Onnistutaanko meemeihin vetoamalla sanomaan juuri muuta, kuin että modernistinen ilmaisu on ollut tehokasta eikä vieläkään ole kadottanut vetovoimaansa? Täsmällisemmät vaikutusmekanismit jäävät yhtä mystisiksi kuin vedottaessa valtaan nousseiden opiskelijaradikaalien ”karismaan”.

Ehkäpä meemin käsite voisi kuitenkin johdatella arkkitehtuurin tutkimusta tuoreille linjoille. Parhaimmillaan se vihjaisi jaettujen kielellisten, kuvallisten ja rakenteellisten tekniikoiden merkityksestä arkkitehtuurin muotoutumisessa. Suomalainen arkkitehtuurihistoria on toistaiseksi ollut henkilökeskeistä, yksittäisen arkkitehdin tuotanto tyypillisin tutkimuskohde. Connah kaipaa kuitenkin ”uusia tutkimuksia ideoiden siirtymisestä, ei väitteistä ainutkertaisuudesta”.

Olisi siis kysyttävä, millaisin sanankääntein ja kuvallisin keinoin on muotoutunut käsitys (uus-)konstruktivismista rehellisestä, rakenteellisesti tarkoituksenmukaisena ja toiminnallisesti perusteltuna arkkitehtuurina. Millainen retoriikka on saanut vallankumouksellisten vähitellen institutionalisoituneet ihanteet näyttäytymään niin vastaansanomattomina? Entä miksi konstruktivismiin sukuisen arkkitehtuurin kohdalla on nielty väitteitä ilmaisun kestävydestä, jopa perimmäisestä ajattomuudesta?

Vasta-arkisto

Teoksensa lopussa Connah muotoilee tärkeän sodanjälkeisen modernistisen arkkitehtuurin suojelemaan liittyvän ongelman, esimerkkinään muun muassa Makkaratalon kohtalosta käyty keskustelu: Suojelupäätöksiin osallistuvat arkkitehdit ovat saaneet koulutuksensa saman modernismin piirissä, jonka historiallista

merkitystä nyt olisi hahmotettava kriittisesti. Connahin väitteiden mukaan suomalainen arkkitehtuurin historia ja kansainvälinen julkisuuskuva on 1970-luvulta lähtien pelannut pienen dogmaattisen piirin ihanteita. Suojelu- ja purkupäätökset näyttävätkin tarjoavan arkkitehteille jälleen tilaisuuden historian manipulointiin, modernistisen omakuvan tarkistamiseen ja silotteluun.

Connah ehdottaa vastalääkkeeksi itseään toistavaan, arkistuvaan ja suojelemaan suomalaiseen modernismiin tuoretta kokonaiskatsausta 1900-luvun arkkitehtuuriin. Hän kaipaa lähdeosteita, joka esittelisi minimaalisin kommentein mutta mahdollisimman laajalla kuvamateriaalilla maamme arkkitehtuurin kehkeytymistä viime vuosisadalla. Tällainen aineisto tarjoaisi Connahin mukaan tilaisuuden uudenlaiseen modernismin arvotukseen ja kaanonin valikoitumiseen. Hän ehtii kuitenkin itse kysymään ensimmäisenä: ”Näi-
viako?”

Kuvien tai piirustusten runsaus ja kommentoivan tekstin puuttuminen tuskin auttaisi saavuttamaan ensinäkemän viattomuutta. Millaista olisi visuaalinen aineisto, joka neutraalisti, vailla huomiota ohjaavaa väritystä ja valotusta, tarjoaisi arkkitehtuuria arvioitavaksemme? Entä lakkaisiko modernistinen retoriikka todella muovaamasta käsityksiämme, kun totuttu kommentaari karsitaisiin kuvien rinnalta?

Visuaalinen lähdekirja onnistuisi varmaan muistuttamaan unohdetuista kohteista ja auttaisi tarttumaan toistaiseksi sivuutettuihin tyylipiirteisiin. Mutta tarpeen olisi myös jääräpäisempi ja työlämpi yritys ajatella ja nähdä tosin. Ei riitä, että palaamme tutkimaan opiskelijaradikaalien valtaannousun taktiikoita nelisen vuosikymmentä sitten. Luultavasti on palattava lukemaan ja kirjoittamaan vielä kaukaisempaa modernismin historiaa. Kysyttävä, kuinka liki satavuotiaat, arkisiksi vakiintuneet kuvalliset keinot ja retoriset yksinkertaistukset suuntaavat yhä kriittistä katsettamme.